لاپەڕەیەکی پرشنگداری سەردەمی شێخ مەحمود

ڕەوف عوسمان

- ١ -

لە مێژووی نەتەوەی کورددا گەلێ لاپەڕەی پڕ شکۆو درەوشاوە هەن، تائێستا یان پشت گوێ خراون یان تەپ و تۆزی ڕۆژگاری هەموار نیشتوتە ملیان و لەبیرچوونەتەوە، دیارە ئەرکی ون نەبوون و هەڵهێنانیان لە گۆڤارو ڕۆژنامەکان دا دەکەوێتە ئەستۆو بەرپرسیارێتی ڕۆشنبیرانی نەتەوەکەمان، ئینجا بۆئەوەی ئەم لاپەڕە مێژوویی یە گەشەمان ڕووی چاپ ببینێ و ئەم ئەڵقەیەش ببەسرێتەوە بەو زنجیرە بەرز و گرنگەی تێکۆشانی شێخ مەحمودی نەمرەوە، ئەم چاوپێکەوتنەم لەگەڵ [مام حامی عەبدوللا] کە لە ئاوایی (کانی کەوەی شەمیران) دادەنیشێ و لە ساڵی ١٩١٤دا هاتوتە دنیاوە سازکرد، مام حامی بیرەوەری یەکی تیژ ی هەیەو گەلێ لاپەڕەی گەش و ڕووناکی ڕۆژانی سەردەمی شێخ مەحمودو شەڕەکانی لەیادە، هەر ئەمەش بوو بەی پێوەنام کە پتر بیجوڵێنم و گەلێ زانیاریی مێژوویی گرنگی ئەو سەردەمەی بە دەنگی خۆی پێ تۆماربکەم، یەکێ لەو لاپەڕە گەشانەی کە مام حامی لە دەفتەری بیرەوەری یەکانی دا بۆی هەڵ دامەوە سەرپێچی کردنی ناوچەی شەمیرانە لە ئینگلیزو، هاوپەیمانێتی حەمەی سان ئەحمەدە لەگەڵ شێخ مەحمودی نەمردا، وەك (ئی. بی. سون) دەڵێت: (شەمیران دەکەوێتە باکووری ڕۆژاوای هەڵەبجەوەو لەسەرەوەی سیروان، لە ڕۆژاواو باشوورەوە شاخی بەمۆ، لە ڕۆژهەڵاتیشەوە سنووری عیراقە بە ئێرانەوە، هێزە شەڕکەرەکانی شەمیران ـ وەك سوون دەڵێت ـ بریتی بوون لە (١٥٠) سوارو (٤٠٠) پیادەو (٧٥٠) خێزان، ئەمانە پێیان دەوترێت یەزدان بەخشی و بەشێکن لە عەشیرەتی گەورەی جاف. ئەم تیرەیە وازیان لە ژیانی کۆچەرێتی و دەوارنیشینی هێناوەو لە ناوچەی شەمیران و گڵعنبر «واتە خورماڵ» نیشتەجێ بوون)، مام حامی دەڵێت: بەر لە شەڕی ئاوباریك حەمەی سان ئەحمەد کە گەورەی تیرەی یەزدان بەخشی بوو، لە ناوچەی شەمیران پەیوەندی کرد بە شێخ مەحمودەوەو پەیمانی دایە کە بە هەموو شێوەیەك یارمەتی بدات، ئەوە بوو لە سەر فەرمان و داوای شێخ مەحمود، محمدی سان ئەحمەد، مەحمودی کوڕی و مەحمودی ئەحمەدی وەسمانی ناردە داری کەلی و ماوەی ساڵێك لەوێ لە خزمەت شێخ دا مانەوە، لە ماوەی ئەم ساڵەدا ئەم دوانە چەند جارێك نامەیان لەنێوان شێخ مەحمودو محمدی سان ئەحمەدا هات وچۆ پێ کردووە، لەدوای ئەم ساڵە، لەسەر داوای شێخ مەحمود حەمەی سان ئەحمەدو برازاکەی کە (محمدی قادرە) سەریان لە شێخ مەحمود داوەو هەردەم ئامادەیی خۆیانیان بۆ پشتگیری و یارمەتی جوولانەوەکەی دەربڕیوە.

ئەوە بوو لەسەر داوای شێخ مەحمود، بۆ ماوەی چوار ساڵ ئەم تیرە گەورەو ئازایە پشتیان کردە میری و ئینگلیزو بۆ هیچ شتێك نەك بە دەمیانەوە نەدەچوون بەڵکوو پشتیان تێ دەکردن، زۆر جار لە ئیدارەی میریی لە قەزای هەڵەبجەوە، دەکرایە سەریان کە باج و زەویانەو جووتانەو. . . هتد بدەن، بەڵام ئەمان گوێیان نەدەدایەو، ئەو پەیمانەی کە دابوویان بە شێخ مەحمود هێنایانەدی و سووربوون لەسەر سەرپێچی و مل نەدانەکەیان.

بە فەرمانی کاپتان (لیس) هێزێك پێك هێنرا لە مودیر ناحیەی (فەقێ جنە) کە حسین حسن بگە و (٣٠) پۆلیس و خاوەن موڵکی ناوچەکە حەسەن بەگ، لەگەڵ هەندێ لە دەسەو دایەرەوکاسەلێس دا، کە ڕووەو شەمیران بڕۆن و بارەکە ئاسایی بکەنەوە، هەر کە گەیشتنە دێی (کانی کەوە) داوایان کرد کە کوێخای هەر چواردە دێکەی شەمیران کۆببنەوەو هەر یەکەی پارەیەکی زۆر جووتانەو زەویانەی ئەو چوار ساڵی سەرپێچی یە بدەن کە نەیان داوەو بە حیسابی ئەمان قەرزارن! ئەمەش ناوی کوێخاو ئاوایی یەکانە، (ئەحمەدی حسین ـ تووڵەبی)، (عەبدوللای ڕەسوڵ ـ چەمەڕەش) (حەمەی ڕۆستەم ـ کۆکۆیی)، (بارامی حەمەی شاوەیس ـ وەرمن) (حەمە شەریفی قادر ـ

دەنگەوەرە)، (نادری بارام ـ زمناکۆ)، (ئەحمەدی سان ئەحمەد ـ ولوەر)، (حەمەی ئەوەرەحمانی یونس بەگ ـ بەشی ئەحمەد بەگ)، (توفیقی فەرەج ـ دلف)، (حەمەی مەحمودی هەواس ـ بەشی هاجە). (حەمەتوفیقی میران ـ بەشی پیرك)، (قادری هاجك ـ مام شەوی)، (مەحمودی محمدی چراخ ـ شەك مەیدان)، با ئەوەش لەیادنەکەین کە حەمەی سان ئەحمەد لە سەرەتادا هەندێ تفەنگچی لەم لاو لای ئاوایی‌و ڕێگاو بانەکان دا دامەزراندبوو، وە فەرمانی تایبەتی دابوونێ کە لە کاتی پێویست دا دەست لە هێزەکەی میری بوەشێنن، ئامیر مەفرەزەی هێزەکەی ئینگلیز (عەبە بەراز) ناوێکی درو تاوانبارو ئەڵقەلەگوێ بوو، کاربەدەست و پۆلیسەکان کەوتنە هەڕەشەو گوڕەشەو تۆقاندنی خەڵکەکە، کوێخاکانیان هەڵ پێچا بۆ پارەی زەویانە، لە سەرەتادا دوو کوێخایان واتە (عەولای ڕەسوڵ و ئەحمەدی حسەینیان) بە پاڵ برد، لە هەمان کات دا حەمەی سان ئەحمەد لە دیوەخانەکەی هاتەدەرێ‌و بە چەکەوە هەڵمەتی بردو هاواری‌کردە خەڵکەکە کە پەلامار بدەن و بیان گرن و دەست بەستیان کەن، چونکە ئەمانە هاتوون شەرەفیان بشکێنن، ئیتر پۆلیس و دەسەودایەرەی ئینگلیز درانە بەر بایلم و هەر یەکێ بەلایەك دا ڕایان کردو پرژ و بلاوبوونەوە. دیارە ئەم ڕووداوە هێندەی تر پەیوەندی نێوان حەمەی سان ئەحمەدو شێخ مەحمودی بەتین کرد دوای تێپەڕبوونی دوو مانگ بەسەر ئەم ڕووداوەدا تەیارەیەك بەیاننامەی بەسەر ئاوایی (کانی‌کەوەی شەمێران)دا بلاوکردەوەو داوای لە دانیشتوان کرد، یان ئەوەتە مل دەدەن بە ئینگلیز، یان ئەوەتە ناوچەکەیان بۆمباباران دەکرێت. ئەوە بوو حەمەی سان ئەحمەدیش، فرمانی مل نەدان و چۆڵ کردنی ئاوایی‌داو بە خەڵکەکەی ڕاگەیان کە ڕووبکەنە ئەشکەوت و کەورگەکان ئەوەی بە گوللەی ئینگلیز بکوژرێت شەهیدە، پاش چەند ڕۆژێك پێنج فڕۆکە هاتنە سەر ئاوایی کانی‌کەوەی شەمێران و بە خەستی بۆمبا بارانیان کرد، ئەوەی شایانی باسە حەمەی سان ئەحمەد ئاوایی چۆڵ نەکردو لە پەنای گاشەبەردێك دا، کە دەکەوێتە کەوانەی ئاوایی‌یەوە، بە تفەنگێکی تەیارە شکێنی برنەو خۆر توانی یەکێ لە فڕۆکەکانی بپێکی‌و لە دەشتی چەمە ڕەش دا فڕێی‌داتە خوارێ، هەر لەو کاتەدا سێ فڕۆکەوان کە لە تەیارەکە خۆیان هەوادایە خوارێ‌و لە بێشەو قامیشەلانەکانی چەمەڕەش دا خۆیان حەشارداو پێش ئەوەش بە بەیداخێکەوە ئیشارەتیان بۆ یەکێ لە فڕۆکەکان کرد کە بە دەمیانەوە بچێ، فڕۆکەیەك بە خێرایی نیشتەوەو هەر سێ ئەفسەرەکەی قوتارکرد، ئەوەی شایانی وتنە (مامۆستا ئەحمەد خواجە لەم هەموو ڕووداوانە بە تەنیا باسی خستنی فڕۆکەکە دەکات)!

له هەمان شەودا نامەیەك لەکاپتان (لیس)ەوە، گەیشتە دەست حەمەی سان ئەحمەد، کە تیایدا داوای کردبوو، ئەگەر فڕۆکەکە نەسووتێنن ئێمە لێیان خۆش دەبین و هیچ لە نێوانمان دا نامێنێ، لە وەڵام دا حەمەی سان ئەحمەد وتی، مادامەکی ئینگلیز خاوەنی فڕۆکەکەیەو بۆمبابارانی کردووین، گەرەکە بسووتێنرێ ئەوە بوو پێشی سووتاندنی فڕۆکەکە، چەند پارچەیەکیان بە دیاری نارد بۆ شێخ صدیقی شێخ مارفی نیرگسەجار، دوای سووتانی ئەو فڕۆکەیە ئینگلیز هێندەی تر ڕقیان هەڵساو کەڵبەیان تیژتر کرد، دوای چەند ڕۆژێ جارێکی دی چوار فڕۆکەیان ناردەوە سەر ناوچەکەو بە خەستی بۆمبابارانیان کرد، ئیتر ئەوە بوو حەمەی سان ئەحمەد هەمیشە تفەنگچی دەناردە ڕێگاوبان و ملەی (تەمرۆژەنان) بۆ چاودێری‌و وریایی لە هێزی دوژمن، نەك لەناکاو بە سەریان دا بدەن، پاش ساڵێك بەسەر ئەم ڕووداوانەدا ئینگلیزەکان جارێکی تر داوایان لێ‌کرد کە دەیانەوێت پەیوەندی نێوانیان باش کەن و لە هەموو شتێك بیان بەخشن، وە ئەگەر بۆ خۆی بڕوا ناکات، با کوڕەکەی، کە (مەحمودی حەمەی سان ـ ئەحمەدە) مان بۆ بنێرێ بۆ ڕاوێژ و ئاشت بوونەوە، ئەویش لەسەر داواو پێ‌داگرتنی کوێخاکانی ناوچەکە، مەحمودی کوڕی‌و ئەحمەدی حوسەینی ناردە هەڵەبجە، بەڵام ئینگلیزو کاربەدەستانی ئەو سەردەمە، دەست بەجێ هەردووکیان گرتن و لە بەندیخانە توندیان کردن و وتیان هەتا حەمەی سان ئەحمەد خۆیمان تەسلیم نەکات ئەم دووانە بەر نابن، دیارە ئەویش زانیوێتی مەسەلەکە پیلانەو پەیوەندی بە خودی خۆیەوەیەتی، لە بەرامبەر ئەم بارە نوێ‌یەدا حەمەی سان ئەحمەدیش نامەی یارمەتی‌و بەدەنگەوە هاتنی بۆ حەمە آغای سەرۆکی تیرەی گەلاڵی‌و عەبدوللای حەمەی خواکەرەم سەرۆکی تیرەی نوروڵی‌و تایەفەی تاوگوزی نارد، ئەوانیش لەشکرێکی گەورەیان پێکەوەناو ڕووەو دەست بەسەرداگرتنی دەزگاکانی ئینگلیز لە هەڵەبجە ڕۆیشتن و بوو بە جەنگی مەغلوبە، هەر کە ئینگلیزو کاربەدەستان بەمەیان زانی بە پەلە مەحمودو ئەحمەدی حسێنیان ڕەهاکرد.

کار بەم شێوەیە مایەوە هەتا شێخ مەحمود بەرەو کزی ڕۆیشت و ئەمیش ئەو گوڕو تینەی نەما، ئەوە بوو بۆ ماوەی (٤٠) ڕۆژ بە دەس بەسەری برا بۆ خانەقین و لە ئەنجامی ئەم بەرەوبەری تۆمەتی سەرپێچی‌کردن و نەدانی زەویانە موحاکەمەکران و وازیان لێ‌هێنان.

سەرچاوەکان

---

١ ـ العشائر الكردية ـ ترجمه وعلق عليه فؤاد حمه خورشيد ـ مطبعة الحوادث ـ بغداد ـ ١٩٧٩ ـ المؤلف ـ ئی ـ بی ـ سون.

٢ چیم دی ـ ئەحمەد خواجە.

ملخص البحث

صفحة من ذكريات عن أيام الشيخ محمود

رؤوف عثمان

في تاريخنا القريب صفحات مشرقة لكنها مهملة يعلوها تراب نسيان ومن واجب المثقفين الكشف عنها. وقد قام كاتب المقال في هذا السبيل باجراء مقابلة مع أحد سكان قرية (كانى گەوە) في شميران يدعو (حامى عبدالله - ١٩١٤ م) والذي يحتفظ بذكريات ثرة عن أيام الشيخ محمود ومعاركه.

ويسرد هنا صفحة من دفتر ذكرياته تخص تمردّ منطقة شميران على الانكليز وإتفاق حمه ابن سان أحمد رئيس المنطقة مع الشيخ محمود. ومنطقة شميران كما يقول ئى. بى. سون تقع في الشمال الغربي من حلبجة يحدها من الأعلى نهر سيروان ومن الغرب والجنوب جبل بمو ومن الشرق الحدود العراقية الايرانية. وحسب ما كتبه سون فآن في شميران ١٥٠ خيالاً و (٤٠٠) راجلاً و ٧٥٠ عائلة ينتمون الى (يزدان بخشى) وهو فخد من عشيرة جاف الكبيرة وقد تركوا الترحال واستقروا في منطقة شميران وخورمال).

ويذكر هذا الشخص بآن حمه ابن سان أحمد إتصل اثناء معركة (آورباريك) بالشيخ محمود وتعهد بمناصرته وبناء على طلب الشيخ محمود قاطع حمه وجماعته الحكومة في حلبجة مقاطعة تامة وامتنعوا عن دفع الضرائب و استقبال موظفي الحكومة وشرطتها. فجرّد الكابتن (ليس) في حلبجة حملة على شميران وفي قرية كانى گەوە جمع مختارى (١٤) قرية وطلب منهم دفع ضريبة الأرض والفلاحة المتراكمة بذمتهم لمدة (٤) سنوات، وفي حالة إمتناعهم يجري آخذهم عنوة الى المدينة.

•

لكن حمه ابن سان أحمد تحيّن الفرصة وهاجم القوات على حين غرة واستطاع طردهم من القرية وملاحقتهم. مما حدا بالانكليز الى مهاجمة القرية بخمس طائرات حربية استطاع المقاتلون من إسقاط إحداها. واستمر هذا الصراع حتى انسحاب الشيخ محمود من الساحة فاضطر الى تسليم نفسه فأرسل مخفوراً الى (خانقين) وحوكم بتهمة التمرد والامتناع عن دفع الضرائب. ومن ثمّ أعفي.